

פתרון הבחינה

תנ"ך

קיץ תשפ"ב, 2022, שאלון: 1362
מוגש ע"י מורה לתנ"ך של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

פרק ראשון – שייכות וזרות (48 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שלוש מהשאלות 1-4 (לכל שאלה 16 נקודות).

שאלה 1

סעיף א'

"איש ישראל" אינם מקבלים את טענת הגבעונים שהם באו מרחוק, לכן ניתן לכרות עימם ברית. הם מבררים מהיכן הגבעונים הגיעו: "אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית?".
ההתנהגות של "איש ישראל" מאירה את התנהגותו יהושע באור שלילי:
יהושע אינו מברר אם טענת הגבעונים נכונה, והוא כורת איתם ברית: "ויעש להם יהושע שלום ויכרות להם ברית לחיותם", למרות האיסור מה' ומבלי לשאול אותו.
ההתנהגות של "איש ישראל" מאירה את התנהגותם של נשיאי העדה באור שלילי:
נשיאי העדה כורתים ברית עם הגבעונים לחיותם: "וישבעו להם נשיאי העדה", מבלי לברר אם הגבעונים דוברי אמת. והם אף נשבעו להם בה': "ויאמרו כל הנשיאים אל כל העדה אנחנו נשבענו להם בה' אלוהי ישראל ועתה לא נוכל לנגע בהם".

סעיף ב'

(1) "עד היום הזה", הביטוי מעיד על כשלוננו של יהושע:

לפי המחבר המקראי, "עד היום הזה", עד לזמן כתיבת האירועים, יושבים בקרב בני ישראל מובלעות של עמים זרים, בגלל כשלוננו של יהושע כמנהיג. הצלחה של רחב ובני משפחתה, בגלל כשלונם של המרגלים ששלח יהושע ליריחו [על דעת עצמו ולמרות שלא היה צריך], יצרה את "הבעיה הכנענית" בארץ. לביסוס: "ואת רחב הזונה ואת כל אשר לה החיה יהושע ותשב בקרב ישראל עד היום הזה".

"עד היום הזה", הביטוי מעיד על היות יהושע מנהיג ראוי :

כאשר יהושע גילה את התרמית של הגבעונים, ושנוצרה בעיה של שבועות מתנגשות [השבועה לה' להמית את כל יושבי הארץ, למול השבועה בה' לגבעונים לחיותם], הוא פתר את הבעיה בהפיכתם לחוטבי עצים ושואבי מים לעדה. למרות הבעייתיות במצב זה, קביעתו של יהושע ממשיכה ומתקיימת עד לזמן כתיבת האירועים. לביסוס: "ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה' עד היום הזה".

(2) "עד היום הזה" יסוד אטיולוגי :

- לפי פרק ט': הביטוי נועד להסביר מדוע הגבעונים משמשים כחוטבי עצים ושואבי מים לעדה ובבית המקדש (כי יהושע והעם נשבעו בה' לחיותם למרות האיסור מה' להחיות מיושבי הארץ).
לפי פרק ו': הביטוי נועד להסביר מדוע צאצאיה של רחב ובני משפחתה הכנענים, חיים בקרב בני ישראל [כי הצילה את המרגלים ששלח יהושע והם נשבעו בתמורה לכך להציל אותה ואת משפחתה].

שאלה 2

סעיף א'

(1) הפלישתים לא ראו בשמשון חלק מן החברה שלהם (על התלמיד להביא הוכחות מהכתוב):
- אבי כלתו של שמשון מיהר לתת אותה לגבר אחר, כי חשב שמשון אינו רוצה בה עוד: "ויאמר אביה אמר אמרתי כי שנא שנאתה ואתננה למרעך... – התנהגות זו מעידה שאביה כלתו של שמשון, שהיה פלישתי, לא ראה בו חלק מהחברה הפלישתית, לא בירר מולו וביטל את הנישואין במחי יד.

- לאחר שהפלישתים מגלים שמשון הוא האחראי לשריפת השדות והמטעים שלהם, הם נוקמים בו ושורפים את כלתו ואביה: "ויאמרו פלשתים מי עשה זאת ויאמרו שמשון חתן התמני כי לקח את אשתו ויתנה למרעהו ויעלו פלשתים וישרפו אותה ואת אביה באש". הפלישתים אינם רואים בשמשון כאחד מהם, וממהרים לנקום בו.

אנשי יהודה לא ראו בשמשון חלק מן החברה שלהם (על התלמיד להביא הוכחות מהכתוב):
- כאשר הפלשתים מאיימים על אנשי יהודה, בגלל פעולות הנקם של שמשון בהם, אנשי יהודה נכונים להסגיר את שמשון לידי הפלשתים: "ויאמרו לו לאסרך ירדנו לתתך ביד פלשתים"
(2) תתקבל כל דעה למי שמשון היה רוצה להשתייך, בצירוף נימוק וביסוס על הכתוב.
לדוגמה: שמשון היה רוצה להשתייך לפלשתים: למרות שאשתו בגדה בו וסייעה לפלשתים נגדו, שמשון בוחר לחזור אליה אל תמנה: "ויפקד שמשון את אשתו בגדי עזים ויאמר אבואה אל אשתי החדרה".

סעיף ב'

לדבריה של אמית, שמשון מפגין רוח לחימה ומצליח לגבור על הפלישתים, אך הוא יודע שהוא תלוי בה' כמקור כוחו. לאחר שמשון סיים להכות את הפלישתים בלחי חמור, הוא נתקף בצמא ופונה אל האלוהים שיעזור לו: "ויאמר אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדולה הזאת ועתה אמות בצמא...". שמשון מכריז שבזכות ה' והכוח שנתן לו, הוא גבר על אויביו.

שאלה 3

סעיף א'

המגילה נכתבה בתקופת עזרא והיא נועדה לבטא את העמדה של חוגים מסויימים בעם בעניין גירוש הנשים הנוכריות: בתקופת בית שני, חוגים מסויימים בעם, התנגדו לגירושן של הנשים הנוכריות, מגילת רות מציגה את רות המואביה כאישה טובה, הראויה להינשא לאיש מישראל. לראיה: "וגם את רות המאביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו" – רות מוצגת כאישה טובה, שדאגה לגאולתה ולגאולת נחלת משפחת בעלה המת, כדי ששם המת לא יימחה מישראל.

המגילה נכתבה בתקופת בית ראשון והיא נועדה לפאר את נסיבות הולדתו של דוד, גדול מלכי ישראל: זקני העם מברכים את נישואי בעז לרות ומשווים בינה לבין אמהות האומה: "ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל". אן: זקני העם מברכים את בעז ורות שיזכו להקים שושלת בדומה ליהודה [אבי השבט] ותמר: "ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה..."

סעיף ב'

- (1) רות לא התקבלה באופן מלא לעם ישראל** (על התלמיד לבסס על שתי ראיות):
- "ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך ה' אשר לא השבית לך גאל היום" – נשות בית לחם מברכות את נעמי על הולדת הבן של רות ובעז, במקום לפנות אל רות ולברכה, מה שעשוי להעיד שרות לא התקבלה באופן מלא על ידי קהילת בית לחם/ עם ישראל.
 - "ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת" – נעמי מגדלת את הבן שנולד לרות ובעז, מה שעשוי ללמד שרות לא נחשבה בעיני העם כראויה לגדל בן בישראל.
 - "ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי" – נשות בית לחם מעניקות שם לילד שנולד לרות, אך מבחינתן הוא מיוחס לנעמי [כאילו רות אינה קיימת בעיניהם].
- (2) רות התקבלה באופן מלא לעם ישראל** (על התלמיד להביא ראיה אחת):
- "... כי כלתך אשר אהבתך ילדתו אשר היא טובה לך משבעה בנים" – נשות בית לחם, מברכות את נעמי ומשבחות את רות שדאגה לה והוכיחה עצמה כטובה יותר משבעה בנים.

שאלה 4

סעיף א'

(1) טענתו של המן על חוסר הנאמנות של העם היהודי לשלטון הפרסי אינה נכונה: מרדכי הציל את המלך אחשוורוש לאחר ששמע ששניים מסריסיו זוממים להרוג אותו. לראיה: "וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד במלך אחשוורוש".

(2) "יד ההשגחה" באה לידי ביטוי בפסוקים א'-ה', באמצעות צירופי מקרים הנראים כמכוונים משמיים, ובעקבותיהם חלה תפנית משמעותית: בלילה שבין שתי המשתאות, "במקרה" נדדה שנת המלך, ו"במקרה" המלך ביקש שיקריאו לו מספר הזכרונות המלכותי, ו"במקרה" הספר נפתח בסיפור הצלתו של המלך על ידי מרדכי היהודי, ו"במקרה" כאשר המלך ביקש יועץ להתייעץ עימו כיצד להודות למרדכי על מעשהו, המן הגיע לחצר המלך. שרשרת האירועים הביאה בסופו של דבר למהפך, המן נאלץ לחלוק כבוד מלכותי למרדכי היהודי.

סעיף ב'

(1) מדברי המן אפשר ללמוד ששאיפתו הנסתרת היא להיות למלך. כאשר המן מציע לאחשוורוש כיצד לחלוק כבוד לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, המן מציע לעשות זאת באמצעות סממנים מלכותיים שונים (על התלמיד לבסס על שתי דוגמאות):

- "יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך" – להלביש את האיש בבגדי מלכות של המלך.

- "וסוס אשר רכב המלך" – להושיב את האיש על סוסו של המלך.

- "ואשר נתן כתר מלכות בראשו" – לשים כתר על ראשו.

- "ונתון הלבוש והסוס על ידי איש משרי המלך והפרתמים והלבישו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו..." – המן מציע לנהוג באיש כמלך, שאנשי המלך ילבישו אותו.

(2) המלך ידע מהי השאיפה של המן:

"ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית?" – "הגם" – כלומר אחשוורוש ידע שהמן רוצה להיות למלך, ומאשים אותו שלא רק את המלוכה הוא מנסה לקחת, אלא גם את המלכה הוא מנסה לכבוש.

פרק שני – מנהיגות במבחן (32 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 5 – 7 (לכל שאלה 16 נקודות).

שאלה 5**סעיף א'**

(1) הדרישה של מלך עמון מבני ישראל: שישבו לו בשלום, את ארץ סיחון שנלקחה על ידם, כשהיו בדרכם ממצרים לכנען.

הנימוקים של יפתח לסירובו לדרישה זו (על התלמיד לציין נימוק אחד):

- בני ישראל נלחמו וכבשו את ארץ סיחון, לכן על פי חוקי המלחמה וכיבוש היא שייכת להם.

- אפילו בלק מלך מואב לא נלחם נגד ישראל כדי לכבוש את ארץ סיחון, לכן גם על מלך עמון לנהוג כמוהו (כי הוא אינו טוב יותר מבלק).

- כבר חלפו 300 שנה מאז שבני ישראל התיישבו בארץ הסיחון, מבלי שתבעו אותה בחזרה. אז מה הטעם עכשיו?

(2) העיקרון (הדתי) עליו ביסס יפתח את סירובו לדרישה: אלוהות מקומית. אן: כל אל דואג לעם שלו. אן: שטח כבוש שייך לכובש. לביסוס: "הלוא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש ואת כל אשר הוריש ה' אלהינו מפנינו אותו נירש" – לפי דברי יפתח, כל אל דואג לעם שלו, ומרגע שאל העניק ניצחון לעם שלו, השטח הכבוש עובר לבעלותו של העם המנצח.

סעיף ב'

(1) בפסוק ט', יפתח אומר לזקני הגלעד, שאם הוא ינצח בקרב מול בני עמון, הוא יהיה להם למנהיג. יפתח נודר נדר לה', כי הוא רוצה להבטיח את ניצחונו מול עמון, כדי להיות למנהיג על העם.

(2) לדעתי, הנדר של יפתח עומד בסתירה למסופר בפסוק כ"ט. כי בפסוק כ"ט נאמר שרוח ה' צולחת על יפתח והוא זוכה להיענות מהעם, לגיוס למלחמה, כלומר הניצחון מובטח לו מעם ה'. זאת בסתירה לדברי הנדר: "אם נתון תתן את בני עמון בידיו", כי הרי כבר השתמע שהניצחון מובטח לו.

שאלה 6

סעיף א'

(1) לדעת ה' הבקשה של העם להמליך עליהם מלך משמעה שהם מואסים בו (על התלמיד להסביר שתי סיבות שונות ולבסס):

- "עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים" – העם מבקש להמליך עליו מלך, כדי להידמות לעמי הגויים עובדי האלילים.

- "ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אותם ממצרים ועד היום הזה ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים" – ה' משווה את בקשת העם למלך, לחטאי העם בעבר, כאשר הם חטאו לה' בעבודה זרה.

(2) על אף ההתנגדות של ה' להמלכת מלך הוא אומר לשמואל "שמע בקול העם":

לפי דברים: "כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו" – לפי חוק המלך, לאחר שהעם התיישב בארץ, הוא רשאי להמליך עליו מלך שה' יבחר בו. כלומר, הדרישה למלוכה מעוגנת בחוק.

לפי שמואל א', ה' מסכים להמלכת מלך, כי בניו של שמואל, שהיו אמורים להיות ממשיכי דרכו בהנהגת העם, חוטאים ואינם ראויים להיות למנהיגים: "ולא הלכו בניו בדרכו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט". אן: "ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך...".

אן: כדי להוכיח את העם על טעותו, ללמד אותו לקח על כך שהוא מעדיף מלך בשר ודם שיעביד אות בפרך וינצל אותו, במקום את מלכות ה' שהיטיבה איתו: "... אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם".

סעיף ב'

לדברי בר אפרת, משפט המלך בשמואל מתאר את המעמסה שתוטל על כל יחיד בחייו הפרטיים כתוצאה משלטון המלוכה על העם. המלך ישתמש באזרחים וברכושם לצרכיו (על התלמיד להביא שתי דוגמאות מתחומים שונים):

- בתחום הצבאי: "את בניכם יקח... ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים" – המלך יקח את הבנים כדי שישירתו בצבאו. אן: "ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו".

- בתחום החקלאי/ כלכלי: "ולחרש חרישו ולקצר קצירו" – המלך יקח את הבנים כדי שיעבדו את השדות השייכים לו [במקום את שדה המשפחה]. אן: "ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתכם הטובים יקח ונתן לעבדיו" – המלך יקח מנתיניו את החלקות החקלאיות השייכות להם ויתן אותם למקורביו.

- בתחום העבודה: המלך יקח את הבנים והבנות כדי שירתו אותו ויעבדו למענו, במקום שהם יעזרו למשפחותיהם. "ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות". אן: ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו".

תיתכנה דוגמאות נוספות וחלוקה אחרת לתחומים שונים.

שאלה 7

סעיף א'

(1) מאפיינים של המלך האידיאלי על פי ישעיהו (על התלמיד לציין שני מאפיינים):

- חכם
- גיבור
- ירא ה'
- שופט בצדק את כולם.

(2) הבקשה של שלמה עולה בקנה אחד עם דמות המלך האידיאלי בישעיה: המלך האידיאלי בישעיה מקפיד על עשיית משפט צדק: "ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ...". שלמה כמלך בתחילת דרכו מבקש מה' שיעניק לו חוכמה כדי לשפוט בצדק את העם (בדומה למלך האידיאלי): "ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע".

סעיף ב'

(1) גישת הנביא בנוגע להגשמת האידיאל של עשיית שלום, היא שהדבר עתיד לקרות תחת מלכותו של המלך האידיאלי, בהסכמת כל העמים. להבדיל מגישתו של רוטבליט בשירו, שמציג זאת כמעשה כמעט בלתי אפשרי, המצריך מאמץ וויתורים בין הצדדים השונים. הנביא מציג זאת כדבר אפשרי לעומת המשורר המציג זאת כדבר בלתי אפשרי.

או: לפי גישת הנביא, הגשמת אידיאל השלום תלויה באמונה של כל העמים בה'. אחדות אמונה תביא לשלום. לעומת רוטבליט בשירו, שטוען שהגשמת אידיאל השלום תלויה בשיח בין אנשים, גם אם הם אינם מסכימים ביניהם בנוגע לאמונתם.

(2) תתקבל כל תשובה: "מסכים עם גישת הנביא" או "מסכים עם גישת המשורר", בליווי הסבר.

פרק שלישי – מנהיגות פוגשת זהות (20 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה 8

שאלה 8

סעיף א'

(1) ביחזקאל: המנהיגים מואשמים בכך שהם לא דאגו לעם, אלא לעצמם בלבד תוך ניצול של העם. לדוגמה: "את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו". או: "את הנחלות לא חזקתם ואת החולה לא רפאתם". או: "ובחזקה רדיתם אתם ובפרך".

בעזרא: המנהיגים מואשמים בנישואי התבוללות. לדוגמה: "והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה".

(2) תגובת עזרא על התנהגות המנהיגים בשתי דרכים שונות והמטרה של כל אחת מהן :
 - נוהג מנהגי אבלות : קורע את בגדיו, מורט את שערותיו וצם. המטרה : לזעזע את העם ואת המנהיגים.
 - פונה בתפילה לה', תוך סקירה היסטורית של חטאי העם. המטרה : לבקש סליחה מה'. **אנ :**
 - להראות למנהיגים שמעשיהם נוראיים ואבסורדיים, הרי העם כבר נענש בעבר על חטאיו בצורה קשה, ועתה הם חוטאים בשנית!?

סעיף ב'

(1) שתיים מן ההבטחות שיחזקאל מבטיח בנבואתו לעם ישראל (על התלמיד לבסס) :
 - ה' יציל את עם ישראל המפוזר בגולה ויקבץ אותו אליו : "כבקרת רעה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומות אשר נפצו שם ביום ענן וערפל".
 - ה' ישיב את עם ישראל לארץ ישראל : "והביאותים אל אדמתם ורעיתים אל הרי ישראל...".
(2) שתי ההבטחות באות לידי ביטוי גם בתפילתו של עזרא לה' :
 - למרות שהעם נענש קשות על חטאיו, ה' הציל אותו והותיר שארית פליטה מן העם : "ועתה כמעט רגע היתה תחינה מעם ה' אלהינו להשאיר לנו פליטה...".
 - ה' דאג להשיב את עם ישראל לארץ ישראל : "ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה... ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלים".